

MANIFEST 'PER UNA EDUCACIÓ RURAL PER A LA REPOBLACIÓ'

Més de 150 persones de tot el país, amb participació d'experiències d'Hondures, Argentina, Xile, Brasil, Filipines, Camerun, Colòmbia i Guatemala, han celebrat a Cortes de la Frontera (Màlaga) el I Congrés Internacional d'Educació Rural amb el lema 'Per una educació rural per a la repoblació'⁶¹ amb l'objectiu de reflexionar des d'una perspectiva crítica sobre la situació de supervivència en la qual es troba el medi rural, aprofundint en les causes socioeducatives, culturals i politicoeconòmiques.

Es fa evident que estem davant d'una situació d'alarma sobre la supervivència de l'espècie humana al planeta. Segons tots els estudis científics i els acords internacionals recents en l'àmbit del canvi climàtic, si no hi ha una radical correcció del rumb productiu en les relacions ésser humà-naturalesa, l'amenaça del col·lapse ecològic i de l'ecocidi augmentarà considerablement fins al punt de fer-se irreversible ⁶². Això significa una aposta clara per implicar-se en la lluita contra el canvi climàtic, la transició ecològica i per superar les disfuncions provocades per la industrialització i la concentració urbana. D'acord amb aquest postulat, les entitats i persones participants en aquest Congrés volem manifestar el següent:

1. Veiem amb encert que s'han iniciat les primeres polítiques de Transició Ecològica i Repte Demogràfic, amb nombrosos programes de les diferents administracions públiques estatals, europees, regionals i municipals, però que considerem que no són suficients. La mateixa UNESCO està treballant cap a l' "Educació del canvi per a la transformació social i el desenvolupament sostenible", amb especial atenció al canvi climàtic, proposant nous enfocaments curriculars d'ensenyament/aprenentatge des del concepte 'Green Schools'(Escoles Verdes), com a centres d'innovació per al territori.

2. Cultivant la pau entre els pobles. Com a agents de l'educació no podem sentir-nos al marge dels diferents conflictes bèl·lics que s'estan produint en forma de lluita pel control polític, econòmic i cultural de les fronteres, tenint la població civil com a protagonista desgraciat en forma d'ultratges, desplaçaments en massa, genocidis, etc. Des del nostre àmbit s'ha de treballar una educació de valors crítica que tingui la cultura de la pau al centre dels seus objectius.

3. El canvi necessari i urgent en les polítiques públiques introduint estratègies de desenvolupament rural que s'adrecin a regenerar una nova economia per als pobles, especialment, en aquelles que afecten l'àmbit educatiu, formatiu i el foment de la iniciativa social que poden revertir la sagnia poblacional, cultural i econòmica. Canvis que no vinguin, com fins ara, disposats per una tecnocràcia aliena a la realitat rural i comptin amb la percepció i la participació de les poblacions i els seus sabers locals.

Les polítiques i l'administració pública haurien d'estar al servei de les comunitats rurals i no al contrari, com succeeix. S'haurien d'orientar a la millora de les condicions d'accés a la vida socioproductiva per a la fixació de la població local, i l'arribada de nous pobladors: incentius i fiscalitat, accés a habitatge, serveis públics, energies alternatives, transformació agroalimentària, ordenació del territori i nous enfocaments per a la 'conservació cultural de la natura'.

61 Organitzat pel Grupo de Investigación PROCIE-Universidad de Málaga, la Confederación de Centros de Desarrollo Rural (COCEDER), els Colectivos de Acción Solidaria (CAS), l'Instituto Paulo Freire España, la Universidad Rural P. Freire Serranía de Ronda-CDR Montaña y Desarrollo; i la col·laboració de l'Ayuntamiento de Cortes de la Frontera, la Diputación Provincial de Málaga i la Revista Soberanía Alimentaria, Biodiversidad y Culturas.

62 En aquesta línia hi ha l'Agenda per al Desenvolupament Sostenible de l'ONU (2015-2030), es van articular els 17 Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) i el Pacte Verd Europeu (2020).

En definitiva, una gestió agroforestal i ramadera des de l'enfocament de l'agroecologia, la petita producció i la prestació de serveis ecosistèmics.

4. Una nova relació amb la natura i la unió social per alentir el canvi climàtic. El medi rural és l'espai nutrient de les bases de la vida en general i de l'urbs en particular: aire, aigua, aliments, energies, materials, mà d'obra...; sense poblacions actives en pobles o aldees la seva gestió socioeconòmica i cultural quedaria òrfena -com està succeint- posant en perill el futur de les generacions venidores. La nova educació ha de considerar aquest fet com a font de coneixement per tot el que ens aporta, per l'immens i divers recurs pedagògic de savieses idiosincràtiques de cada territori. Una educació que ens ajudi a ser conscients de la nostra ecodependència amb la natura, i d'aquesta necessitat imperant d'un compromís de cura i amor a la terra que ens acull i alimenta.

La ciència agroecològica ha demostrat en les darreres dècades que el model de gestió del territori de la cultura pagesa-rural de caire familiar, molt lligada a una relació de proximitat en les seves interaccions i a tecnologies de baix impacte ambiental, alenteix el canvi climàtic enfront del model agroindustrial i tòxic imperant. S'hauria de transitar d'una arcaica visió estrictament antropocèntrica, a una de nova que ens porti a sentir-nos integrats a la natura, en tant que som organismes vius, tant com els que ens envolten. Una nova cultura que no insisteixi en la manipulació indiscriminada del medi, sinó en l'intercanvi conscient, sensible i protector.

5. Recuperació de la vida comunitària rural: cura, protecció i afectes mutus. L'educació ha de contribuir a construir una societat que posi la vida al centre, la de totes les persones, també de tots els éssers i espais vius que ens determinen. Per això, entenem que la comunitat és el marc idoni de desenvolupament de les capacitats socials, de l'acceptació d'un mateix i dels altres. Això contribueix a fomentar l'ajut mutu i la capacitat de donar, posant en valor la importància dels vincles i els afectes. La comunitat rural s'ha de regenerar des del seu substancial origen, com a llavor de relacions, com a espai imprescindible d'aprenentatge, on compartir, conèixer, valorar els sabers de tots i totes, i on construir en comú propostes de futur.

Cal una economia per als petits pobles que, en primer lloc, recuperi, rehabiliti, actualitzi i modernitzi de forma integral i integrada el seu Sistema Agroecològic Local (SIAL)⁶³ i la seva economia històrica, original i genuïna vinculada als aprofitaments sostenibles dels seus recursos naturals; en segon lloc, incorpora de forma complementària noves opcions i activitats econòmiques d'altres sectors que diversifiquen la seva base socioeconòmica, i contribueixen a incrementar la demografia i a fer més complexa, cohesionada, variada i rica l'estructura social de la comunitat. Sobre aquestes dues bases econòmiques, l'agroecològica històrica i la diversificada i complementària de nou encuny, s'hauria de construir el nou ordre econòmic i la nova comunitat de benestar a l'aldea o poble, regenerant les relacions camp-ciutat des d'aquest context.

6. Una nova visió del currículum educatiu: programes educatius que tinguin en compte el coneixement del territori. S'ha d'obrir una nova 'òptica rural' en el desenvolupament de continguts i metodologies dins del sistema educatiu, així com, en les estratègies d'educació no formal. Som

63 En el nostre cas entenem per Sistema Agroecològic Local (SIAL) l'aprofitament regular, ordenat, cíclic i interdependent del conjunt dels recursos naturals locals, tant domèstics com silvestres, a través del manteniment dels processos ecològics i agroecològics derivats dels usos i maneigs agraris, ramaders, forestals i cinegètics del territori.

comunitats educadores, estem on es genera i es regenera la vida; tenim molt a aportar per construir altres relacions amb les persones com a iguals, i així recuperar el valor del comú i el contacte amb la natura. Una cosa tan necessària i sanadora, les relacions pausades, l'escolta activa de la gent gran i les insubstituïbles relacions intergeneracionals que ens ensenyen aprenentatges adaptats als territoris. Un currículum base construït a partir dels valors democràtics, que inclogui la realitat de les diferents geografies i especificitats del rural; i obert, que permeti, tenint en compte l'anterior, la definició concreta de les línies de treball i de la metodologia a cada comunitat educativa.

L'òptim seria la reprogramació d'un currículum per al total del sistema educatiu, i en particular per al d'àmbit rural, en el qual s'incorpori l'òptica rural com un element transversal de continguts. Fins ara la visió que hi apareix es dissenya des de pressupostos urbanocèntrics, on aquest context social ocupa un lloc marginal. A més, introduiria processos d'aprenentatge vinculats a serveis a la comunitat rural tant orientats a l'alumnat, com als equips docents i les AFA, amb l'objectiu d'enfocar propostes de canvi social de la realitat. Aquestes dinàmiques permeten treballar la identitat local amb la problematització de les necessitats reals. Deia Paulo Freire que 'l'educació era un acte d'amor i, per tant, un acte de valor'.

7. L'organització educativa i la formació del professorat des d'una ètica rural i ambiental. Es tanquen les escoles perquè no hi ha nens/es, ¿no seria millor obrir les escoles perquè n'hi hagi? Aquesta premissa és essencial, tenint en compte que el criteri de rendibilitat monetària dels serveis educatius d'aquest àmbit no ha de ser mai un obstacle, com passa en el món urbà. Aquesta nova visió política i econòmica implica que les estratègies educatives no depenguin d'un càlcul comptable de la ràtio població/vot a les urnes. Això implica una regeneració i reorientació del finançament de polítiques, tenint en la recerca educativa d'indole qualitativa i participativa, sobre les praxis que ja són als territoris, obrint nous camps d'experimentació.

El professorat adscrit a aquest context està de pas en la seva majoria, desconeix la realitat territorial i, per aquest fet, és complex poder implementar projectes educatius amb identitat pròpia i adaptats. La formació del professorat ha d'incloure un perfil professional específic que contempli el coneixement i la formació per abordar la realitat de l'escola rural (aules multigràu, diversitat, metodologies i eines educatives). Una formació que transmeti la importància imprescindible de conèixer l'alumnat en la seva individualitat i també com a part de la família, de la comunitat i el context pagès-rural del qual procedeix i al qual pertany. Promovent la necessària intermediació entre el saber científic - saber popular. L'aprenentatge ha de portar plaer, entusiasme, alegria i amor, educació en valors, 'saber, saber fer i saber estar; tots eduquem i som educats'.

8. Educació no formal, educació i educació permanent. L'educació no se circumscriu a l'àmbit escolar o acadèmic, traspasa aquest sistema i s'enllaça i integra amb la vida, en el que coneixem com a educació al llarg de la vida (educació permanent-expandida). S'ha de revisar, localitzar i conèixer altres experiències d'educació rural, que es desenvolupen en aquest context via altres entitats professionals i socials en el territori, que estan plenes de riquesa d'aprenentatges. Regenerar ofertes formatives amb perspectiva crítica per al dinamisme del món rural, explorant fora i en interacció amb els marcs acadèmics i vinculant-se amb les polítiques de desenvolupament rural. D'altra banda, l'alfabetització digital i audiovisual és una necessitat imperant en l'anomenada 'societat de la informació i el coneixement'. L'aparició de noves tecnologies, valors i el sorgiment de processos de canvi cultural fa que, en termes generals, puguem considerar que ens trobem en la transició de l'ordenament propiciat

per la industrialització cap a nous models de generació d'economia i modes de vida.

Les eines telemàtiques obren noves possibilitats per a la desconcentració de persones treballadores de les grans empreses i les administracions públiques condensades a les ciutats; a més de les tecnologies disponibles per produir localment energia renovable, les noves empreses vinculades a l'aprofitament de recursos o el reciclatge, la innovació, i la responsabilitat social i ambiental corporativa, l'alimentació de proximitat... constitueixen un conjunt d'oportunitats i valors que es posen a disposició dels petits pobles perquè puguin reorganitzar el seu propi model de desenvolupament local. Es multiplica així la creativitat social i la cultura de la iniciativa social i emprenedora. Viure és un fer i emprendre permanent des dels mecanismes de l'adaptació al medi i la reinvençió.

9. La dimensió sociocultural. L'educació ha de sostenir els processos socioeconòmics des de la visió del desenvolupament endogen i comunitari, com a identitat d'un poble capaç de pensar, decidir i actuar. Una cultura creada des del quotidià, de reconeixement d'allò propi, dels nostres sabers que ens han llegat els nostres ancestres; així com al reconeixement d'altres cultures, savieses i creacions de la resta de pobles del món. Atenent de manera específica al rescat de la racionalitat ecològica del coneixement pagès (memòria biocultural), que la ciència agroecològica ha demostrat que és vàlid per a la gestió eficient i sostenible en la lluita contra el canvi climàtic (agricultura familiar). Tenint com a horitzó la praxi de la Sobirania Alimentària dels pobles, on prima el valor de l'art alimentari com a dret humà-salut amb pràctiques agrònòmiques que alenteixen el canvi climàtic; i no com un negoci agroindustrial d'escala global, on prima el control de l'alimentació i una alta toxicitat en emissions de carboni a l'atmosfera, així com l'exercici de la igualtat i la justícia en tots els seus contextos (pau, ètnies, gènere, drets laborals, immigració...).

Als pobles i aldees ens els queda molt de temps de vida, la sagnia de la despoblació és un símptoma de malaltia orgànica. Si no hi ha un emergent procés de transició des d'una cultura hegemònica urbanocèntrica a un model cultural i polític conscient del factor essencial de la vida i el medi rural per al sosteniment de la població humana -l'art alimentari (agri-Cultura), els valors comunitaris de la societat pagès-rural i la redacció d'unes noves relacions camp-ciutat des del valor de la terra i l'ètica ecològica-, està en joc, no només la supervivència del context rural, sinó el de la societat en general.

10. D'illa a arxipèlag: la força humana de la xarxa social. En aquests dies hem escoltat veus que manifestaven la degradació demogràfica i sociocultural i la necessitat de xarxa des de les diferents particularitats. En diferents llocs del món tenim reptes i necessitats similars. Si alguna cosa ens ha quedat clara són les enormes potencialitats pedagògiques dels entorns rurals, i es fa necessari creure-hi: les persones que vivim als pobles, els equips docents i les administracions públiques, les quals han de fer un esforç per avançar-se als temps. Hem de ser conscients de la força i el coneixement per lluitar per un nou model educatiu més obert i entroncat a la comunitat, més lliure, com deia Maria Montessori: 'hem d'agitar la vida i deixar-la lliure perquè es desenvolupi'.

Només des de la creació de vincles humans entre les pròpies comunitats rurals i entre els territoris des d'una visió internacional (local-global) podrem continuar empenyent una presa de consciència personal i col·lectiva per encarar un altre model de desenvolupament menys agressiu i més d'acord amb les necessitats ecològiques, de justícia i equitat social.

Cortes de la Frontera, 6 d'abril de 2024